

sumari

Editorial	05
Agenda Horitzons	06
Microhoritzons	
Terra de batalles Enric Calpena Ollé	38
Mestresses de muntanya Marta Lluvich Segarra	44
La meva banda sonora de Ponent Meritxell Gené Poca	64
Aprendre de la sequera Ignasi Aldomà Buixadé	76
Trens sense lloc Antoni Martí Monterde	86
Sentir-se a casa Imma Monsó Fornell	92
Ara parlem nosaltres, que també som catalans Annabel Gràcia Damas	110
Padrines Mònica Terribas Sala	136
El Pirineu, metròpoli romànica Albert Velasco González	152
Plats a taula des de fa segles Isabel Lugo Generoso i Sergi de Meià	158

- Les arts de carrer generen fortes addiccions. 182
Esteu avisats
Anna Giribet Argilés
- Poble erm: l'acta de defunció d'un poble 196
Vanessa Freixa Riba
- La mirada del telescopi Joan Oró 214
Kike Herrero Casas

Grans Horitzons

- Els constructors de la Barcelona occidental 50
Joan Safont Plumed
- El lloc on Hollywood voldria viure 116
Francesc Canosa Farran
- La ciutat llunyana:
el doble exili dels lleidatans al món 164
Àlvar Llobet Sotelo

Més enllà dels Horitzons

- Diàleg de pedagogs d'il·lusió 68
Sònia Casas Codinach conversa amb Francesc Macià Llussà
i Maria Rúbies Garrofé
- El savi que desemboirava 188
Ferran Sáez Mateu parla amb Cresques Abnarrabí

Cares dels Horitzons

«Farem que Lleida sigui coneguda fora
i que el fora sigui conegut a Lleida» 12

Toni Aira Foix entrevista Antoni Gelonch Viladegut

«L'aspror de la Segarra ha condicionat
la meva escriptura» 98

Lluís Calvo Guardiola entrevista Jordi Pàmias Grau

Ginoll al cor 202

Entrevista de Ramon Barnils Folguera
a la seva padrina Teresa Garcia Barrull.
Transcripció i edició d'Andreu Barnils Carrera

Horitzons revelats

La Panadella, la frontera del paisatge 27

Roser Cabré-Verdiell

La reserva dels segles 81

Maria Palau Vivas

en l'erm etern del viure 142

Meritxell Cucurella-Jorba

Riu avall, tot fa pujada 220

Francesc Bombí-Vilaseca

Crèdits 227

Els constructors de la Barcelona occidental

Hegemonia de Barcelona? O hegemonia dels catalans que han anat a Barcelona? Des dels dies de la Revolució Industrial, de la ciutat que somia ser metròpoli universal amb les exposicions de 1888 i 1929, fins a la resurrecció de les il·lusions planetàries amb els jocs de 1992 i el canvi de segle, són molts els lleidatans que, des de l'empresa, l'economia, la cultura, han edificat, creat, transformat una capital amb una fesomia, real i espiritual, il·lustrada. Aquesta és una microhistòria humana de gairebé dos segles de la Barcelona de la Terra Ferma.

Símbols al cel barceloní de les revolucions de dos segles: la industrial i la de la comunicació. La xemeneia de Can Girona a el Poblenou. Emblema d'una de les famílies més riques i poderoses de Catalunya i l'estat espanyol: els Girona, de Tàrraga. Marca encara Barcelona aquella família que va construir un nou país amb la bandera de la revolució industrial al segle XIX. I a prop l'edifici de Mediapro, una de les grans empreses audiovisuals del món, i que assenyala el segle XXI de la comunicació. Mediapro té com a un dels fundadors, i actual president, el periodista lleidatà Tatxo Benet.

Padrines

Déu nos en guard d'un ja està fet. Aquesta sentència de la meva padrina Rosa m'ha acompanyat tota la vida. No serveix de res donar tombs al que ja no podem canviar, al que ha succeït pel nostre mal cap o perquè la vida, com deia ella, t'espera sempre en un revolt imprevisit. La Guerra Civil i la postguerra van ser el revolt imprevisit que va convertir les padrines en peces fonamentals de la supervivència econòmica i emocional dels nuclis familiars als pobles del nostre país. Són aquestes, les padrines que he conegut. La padrina Rosa, Rosa Canela Gasol, la mare de la mare, la meva àvia, i la seva germana, la tieta Ramona, que en aquell entorn rural de la Segarra mai no es van plantejar altra cosa excepte fer el que els havia tocat fer: ser-hi.

La presència és el valor essencial de l'existència de les padrines, aquella presència constant, silent, que acompanya, que vigila, que respira, que escalfa, que cuida, que té cura de tot el que és viu. La presència que garanteix l'existència dels altres. Ara les cases són buides des de bon matí. Al vespre, quan girem la clau al pany per obrir la porta, sentim aquell no-res acumulat durant hores que s'ha cruspit el poc caliu de primera hora. La pregunta que ens fem sovint és: hi ha algú a casa? Aquesta pregunta era innecessària als masos durant segles perquè la padrina sempre hi era. No és un judici de valor en positiu. No és aquest, l'ànim d'aquest article, sinó la recuperació de la poca memòria que queda d'uniques vides dedicades a la cura dels altres i de l'entorn. Aquest és un relat particular que barreja moments viscuts amb memòria explicada i que abraça la vida de la padrina Rosa i de la seva mare, Magdalena Gasol Calafell.

Els records més vius de qui era i com era la padrina els tinc de quan jo era una nena i passàvem temporades a cal Jan de Sant Ramon, una casa enmig del poble més simple d'aquella Segarra de camps de blat i ordí que a nosaltres ens semblava el paradís. El poble era i és encara un sol carrer que comença a la Manresana i acaba al santuari de Sant Ramon. Aquell paisatge eixut havia fet créixer les persones amb poc de tot, també amb poques paraules. La padrina Rosa deia poc, però no parava mai. Quan ens

llevàvem de bon matí, la trobàvem a la cuina triant la verdura amb el foc ja encès. Ja havia anat al corral que hi havia prop de casa a dir bon dia a les gallines i als conills i a dur-los les fulles d'enciam verdes que havia triat el dia abans barrejades amb crostons de pa moll, esmicolat, i les engrunes que havia recollit de la taula del sopar. Si les gallines havien post els ous, tornava amb branques i troncs en un cabàs, i a l'altra mà, l'ouera. Aquelles truites de patata amb ceba encara fan olor de llenya i d'humitat d'aquelles parets que suaven. De bon matí, amb les finestres obertes per treure l'olor de resclosit, la trobaves amb l'escombra a la mà i, un cop recollida la brossa, s'agenollava amb una baieta vella per fregar aquell terra impossible amb aigua i serradures.

A la nit no podia fer-ho, perquè la cuina mai no era buida. La cuina era el racó de l'assemblea silenciosa on es trobava la família per dir-se les quatre coses necessàries: si s'havia de sembrar, si els animals menjaven, si hi havia encàrrecs pendants, si hi havia prou llenya... Les tres generacions entraven i sortien de la vora del foc, i la padrina sempre hi era, escurant plats, preparant esmorzars, dinars o sopars, plegant la roba que s'havia eixugat penjada als respatlles de les cadires... La vida era cuina i la cuinera de la vida era la padrina. A la nit, era l'última de sortir-ne després d'esmorter la brasa de la llar de foc amb una mica d'aigua. «Una espurna calaria foc...». Posava les brases menudes als brasers de les habitacions, no pas a la seva, i tancava la porta. Era l'última porta que es tancava i la primera que s'obria de matinada. Entrava a la cuina i remenava les cendres per trobar-hi els bocins de brasa que havien sobreviscut al fred gelat de la nit. Si havia cremat tot el dia, sempre hi havia una brasa que podia revifar. Metàfora de vida.

A vegades, ens quedàvem arraulits a mig baixar l'escala per espigar què passava en aquella cuina, i la senties parlar amb aquella veu escardalena tota sola: «Si que van tard, avui, aquests marrecs... Se'ls ajuntarà l'esmorzar amb el dinar... Aquesta nit s'han tornat a deixar el llum encès... i el passador de la porta mal posat:

El savi que desemboirava

Conegut amb diversos noms que de vegades en dificulten la identificació (Cresques Abiatar, Cresques Abenrabí, etc.), aquest metge jueu nascut a Lleida entre les dècades del 1430 i el 1440 va adquirir una enorme fama en operar amb èxit de cataractes el rei Joan II l'any 1475. Abnarrabí va practicar també la cirurgia general i tingué una gran consideració com a astròleg i cabalista. En l'entrevista que ha tingut l'amabilitat de concedir-nos després de cinc-cents trenta anys de silenci, ens explica alguns detalls rellevants del seu món.

[Aquesta entrevista està feta a partir de documentació real i verídica sobre Cresques Abnarrabí.]

És cert que, gràcies a la vostra dedicació, Lleida fou la capital mundial de l'oftalmologia durant l'edat mitjana?

Què és l'edat mitjana?

L'època en què va viure vós.

Ah, no sabia que en deien així. Suposo que us referiu a l'operació de cataractes que vaig practicar al rei, nostre senyor, l'any 1475...

Efectivament, em refereixo a Joan II.

Va ser un èxit, allò. Primer li vaig operar l'ull dret, i va funcionar. Vam esperar un temps prudencial i després li va tocar a l'ull esquerre. També va anar bé. El rei va quedar satisfet i va ser generós amb mi i, en general, amb la meua comunitat.

Molt generós, tinc entès. Diuen que a partir de llavors us va fer molt ric.

Tot això són tafaneries. Les coses em van anar bé, sí, però a còpia de treballar com un ruc: tothom reclamava els meus serveis, i no només per la cosa dels ulls.

Riu avall, tot fa pujada

El Segre no és un riu. No. Des de l'Alta Cerdanya fins al Baix Cinca. No és aigua. Ja ho sabeu. Juli Cèsar es va rendir al Segre. Per què? Ah! Pregunteu-li-ho a ell. Un riu que no riu. Un riu que diu a tothom: «Calla! Mira'm! I fes-me cas!». I així es fa. És clar, no és un riu. És... Poseu-li un nom. Ell cus l'occident català. Ens explica com un tobogan la nostra vida. Per això l'hem interrogat des de l'inici fins al final. I això ens ha dit. Que el final no és l'inici, que l'inici no és el final. Sí, potser és el que no esperàveu: trobar-vos l'eternitat esquitxant-vos amunt i avall, avall i amunt... Ella sempre guanya la partida.

Fotografies

Santi Iglesias Boldú

Text

Francesc Bombí-Vilaseca

Barcelona, 1975. És periodista i escriptor. És autor de la biografia del cantautor Roger Mas, titulada *Roger Mas. La pell i l'os*, i del llibre de poemes *Febre amb gel*. A finals dels noranta va començar a dir poemes aquí i allà, i ha fet recitals amb Enric Casasses, Dolors Miquel, Martina Escoda, Carles Hac Mor, Meritxell Cucurella-Jorba, Josep Pedrals i Núria Martínez-Vernis... També ha format part dels grups musicals Transmisèria, Usher Survival Arbore. Treballa a *La Vanguardia* des del 1997, feina que durant un temps va alternar amb llargues entrevistes al suplement cultural de l'*Avui*, i també ha col·laborat amb *Serra d'Or*, *Enderrock* o *Barcelona Metròpolis*.

Em vaig deixar anar avall, jo que volia pujar, i tot és principi.

Marfondre's en el temps, que tot ho devora com si res.

La remor, sí, l'acordió que es revifa, com una utopia.

I víctima d'un segrest infame, la llàgrima agraeix l'estada.

El lloc on Hollywood voldria viure

Fa un segle el balaguerí Josep Carner-Ribalta va idear fer un Hollywood a Catalunya. Convertir la nostra rica i diversa geografia en plató natural. La Terra Ferma també es veia com un dels grans escenaris d'aquella fàbrica de somnis, però el somni, com el del país, es va esfumar amb fums de guerra. El franquisme va usar el Pirineu lleidatà com un indret per fixar la nacionalverdor fílmica i la Transició fa baixar les localitzacions de cine a la gran plana de Ponent com pedres rodolant cap a les noves realitats: la immigració, els pobles, les crisis... Del segle xx al XXI veiem que aquest és el lloc... també del futur fet somni.

Segon Origen, basada en la novel·la de Manuel de Pedrolo *El mecanoscrit del segon origen*, converteix Lleida en una ciutat postnuclear.

«El mapa del Pirineu serveix per a tot: des dels spaghetti westerns patris com *Río maldito*, que té Barruera, el Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici com un Grand Canyon a la lleidatana emmirallant-se en estanys de miralls mitològics i muntanyes de comunicacions profètiques, fins a les pel·lis del primer innocent *destape*»

2004

Febrer

Lleida

2006

El coronel Macià

Les Borges Blanques, Albagés, Lleida